

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LOKALHISTORISK FORENING

I

HILLERØD KOMMUNE

1998 - 1

LOKALHISTORISK FORENING i HILLERØD KOMMUNE

Bestyrelse

Formand: Margrethe Krogh Sørensen
Hestehavevej 13, 3400 Hillerød.
Tlf. 42 26 72 32

Næstformand: Asger Berg
S. Kierkegårdsvej 1, 3400 Hillerød
Tlf. 42 26 46 89

Fungerende kasserer: Inge Elsåe
Ørnevej 10, 2970 Hørsholm.
Tlf. 45 86 66 76
Gironr.: 704-4607

Sekretær: Eva Holm-Nielsen
S. Kierkegårdsvej 1, 3400 Hillerød
Tlf. 42 26 46 89

Per Andersen
Skippermøsen 19, 3400 Hillerød
Tlf. 42 26 83 89

Jørgen Berner
Avang 78, 3400 Hillerød.
Tlf. 42 26 06 13

Lokalhistorisk Arkiv

Lisbet Schacht Hansen
Bakkegade 23, 3400 Hillerød
Tlf. 42 26 95 22

Medlemsblad

Redaktør: Eva Holm-Nielsen

Bladet udsendes fire gange årligt,
februar, maj, august og november.

Stof til bladet sendes til redaktøren
senest den 10. i udsendelsesmåneden.

Tryk

Grafisk Center Hillerød

ISSN 0903-3505

Generalforsamling

Tirsdag den 31. marts 1998

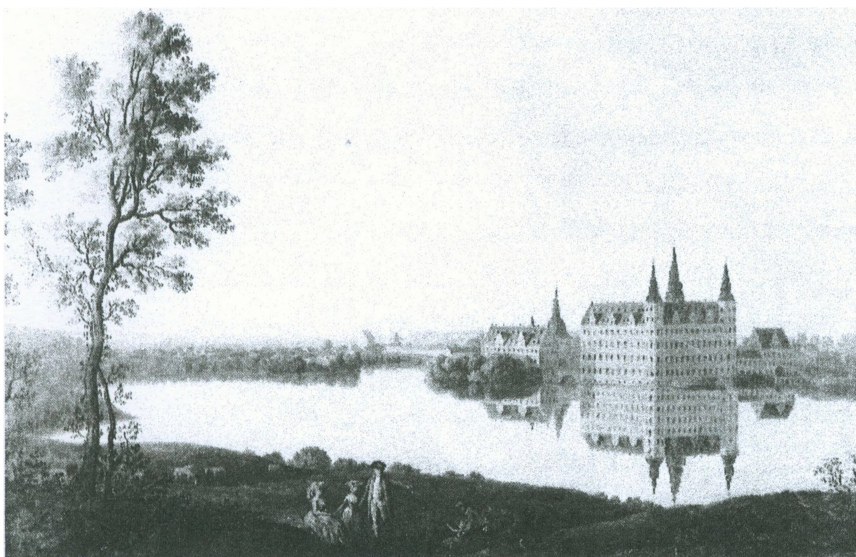
kl. 19.15

på Biblioteket, Bakkegade.

Se bag i bladet!

FORENINGEN STØTTES AF:

Ernest & Young - Dansk Lokalhistorisk Forening - Den Danske Bank - Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg - FO Arbejdernes Fællesorganisation - Byggeaktieselskab - Frederiksborg Amts Avis - Grafisk Center Hillerød - Hillerød Bibliotek - Hillerød Borgerstiftelse - Hillerød Industri- og Håndværkerforening - Hillerød Kommune - Hillerød Posten - Høvel Electric - Lokalbanken - Nykredit - Reklamefotograf Henrik Knoblauch - Ristorante La Perla - Ullerød Brugsforening - Unidanmarkfonden.

Erik Pauelsen: Frederiksborg Slot set fra øst, 1786. - Statens Museum for Kunst.

Skoledreng i Hillerød for 200 år siden

af Asger Berg

Kommandør Jens Jacob Paludans Ungdomserindringer giver et interessant billede af sider af hverdagslivet i Hillerød for 200 år siden. J. J. Paludan (1781-1856) boede i Hillerød fra 1794 til 1798, mens han var elev ved “Latinskolen”, Frederiksborg lærde Skole, i dag Frederiksborg Gymnasium. Han skrev sine erindringer i årene 1844-46, og de blev først trykt i uddrag i skolens indbydelsesskrift i 1874. Siden kom de i en mere komplet udgave ved Julius

Clausen og P. Fr. Rist i serien “Memoirer og Breve”, 1908, men her er dog lidt af Hillerødstoffet udeladt.

Formålet med denne artikel er at referere og kommentere træk af hverdagslivet, som Paludan huskede det, da han som over 60-årig så tilbage på skoletiden i Hillerød.

Først fortæller Paludan om, hvordan han som 13-årig blev sat i den “latinske skole” - hvor nu Handelsskolen holder til på Søndre Banevej, dengang “Københavnsgade”. Skoleskiftet skete, da hans forældre flyttede til Fredensborg, fordi faderen, Peder Hansen Paludan (1755-1799), blev sognepræst i Asminderød i 1794. Samtidig blev drengen tinget i kost og logi hos en “Glarvester Skou” i Slotsgade i Hillerød for 7 mark om ugen. Det var, fortæller han, et såre simpelt hus, hvor han spiste af fad med manden, konen og svendene. Lektie læsningen skete ved samme lys, som konen og hendes tjenestepiger sad og spandt ved, mens de passiarede. Ingen tog sig af drengen eller hans opdragelse, når han blot indfandt sig til måltiderne og var hjemme, inden porten blev lukket om aftenen. Han boede på et lille usselt tagkammer uden varme, hvor han delte seng med en ældre skolediscipel, Adam Anton Frederik Schrøder, der pryglede og mishandlede ham. Samme Schrøder blev siden teolog og sognepræst i Sønderup og Nordrup sogne ved Slagelse.¹ Drengenes kammer lå ved siden af værkstedet, hvor svendene havde deres seng.

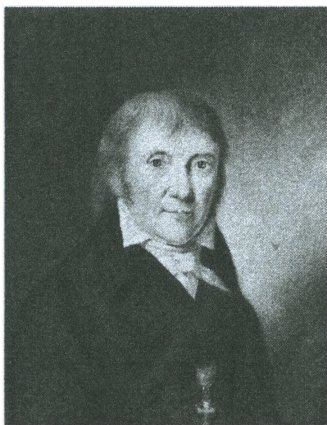
Glarvesteren selv drak fra kl. 7 om morgenen, men konen styrede ham og huset med god orden og megen renlighed, “en udmærket proper og ordentlig Kone”. Dog måske for streng, da hun af Paludan kaldes “en Jesabel”, navnet for en herskesyg kone - efter kong Akabs hustru i 1. Kongernes Bog. Han nævner også, at hun var så gerrig, at drengen ofte ikke blev mæt. Konen var, fortælles det, “meget god Veninde med den ene Svend”.

Der er tale om glarmester Søren Schous husstand. Han boede med sin familie i Slotsgade i hus nr. 14 . Ved folketællingen 1787 - altså nogle år, før Paludan flyttede ind - bestod husstanden af glarmesteren, hans kone Anna Kirstine født Bruun, en gårdskarl, en tjenestepige, to svende og en læredreng - samt to logerende. Glarmesteren døde, mens Paludan boede der, nemlig den 7. marts 1797. Han blev 53 år gammel. Hans enke fortsatte glarmester-virksomheden, og ved folketællingen i 1801 havde hun stadig et par skoledisciple i kost og logi. Også efter hendes død fortsatte glarmesterforretningen på samme adresse, idet glarmester Carl David Rump overtog den.²

Hjemmelivet i glarmesterhuset gav ikke skoledrengen mange glæder, og det gjorde skolelivet i første omgang heller ikke. Forfatteren opsummerer skolens opdragelsesmåde med ordene “barbarisk ucontrolleret, umoralsk”. En stor del af skylden lægges tydeligt hos rektor Bendt Bendtsen (1763-1830), der kaldes “en lærd Mand, af en blid, dog noget svag Character”, og det, der bebrejdes ham, er, at han lod både lærere og ældre elever tyrannisere de yngste elever, og at der ikke var opsyn med elevernes færden.

Den 13-årige Jens Jacob blev sat i Latinskolens “3. Lectie” og fik i de følgende to år som lærer Johan Peter Wedel (1767-1840). Wedel - selv student fra Frederiksborg i 1788 - beskrives som “en mørk streng Mand”, der systematisk mishandlede efter følgende metode: Hvis man ikke kunne sin latinske lektie, fik man 4-6 slag i den flade hånd med en hasselkæp, og hver grammatikfejl i latinsk stil takserede han til 1-2 ørefigner. Ligesom rektor boede Wedel på skolen. Han blev i øvrigt siden sognepræst i Torup og endte som provst i Helsing-Valby.³

Ud over Wedel var der kun én anden lærer, Joachim Henrik Carsten Brammer (1772-1801). Også han var altså ganske ung, student fra Frederiksborg

Rektor Bendt Bendtsen. Malet af C. V. Viehe. - Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg.

1789, og han beskrives som “et usselt Skrog paa Legeme og Sjel, som ved Protection var anbetroet sin Post til liden Baade for Eleverne”. Med begrebet Protection” henvises sikkert til, at Brammer var søn af Frederik Christian Brammer, amtsforvalter over Frederiksborg og Kronborg Amter. Joachim Henrik Carsten Brammer boede få huse fra Den lærde Skole, og i 1801 blev han far til den senere biskop Gerhard Peter Brammer. Senere samme år døde han.⁴

De ældre elever i “Mesterlection”, hvoraf flere var over 20 år, benyttede en “nedarvet” ret til at mishandle de yngre elever på alle måder, d.v.s. bruge dem som tjenere, sende dem i byen efter brændevin, prygle dem uden årsag, tvinge dem til at dele deres frokost med sig osv. De var, fortæller Paludan, ryggesløse, uopdragne og dovne karle, som gik lurvet klædt og satte en ære i brutalitet. Alligevel var de ganske ansete personer i byen, dels fordi man bar over med deres muntre og vilde ungdomstreger, dels måske fordi Hillerøds borgere gerne ville forskånes for at komme på kant med dem.

Skolens vigtigste fag var latin og græsk. Forfatteren nævner det selv som besynderligt, at man “ikke lærte at skrive og regne og ikke Modersmaalet, men al Fliid og Tid anvendtes paa de døde Sprog.” Dog var der lørdag eftermiddag også mulighed for at lære musik, d.v.s. instrumentalundervisning, for Paludans vedkommende fløjte. Og selv om læreren kaldes “en gammel maaedelig Musicus”, mindes Paludan med glæde måneklare romantiske sommernætter, når

musikken lød i den dunkle skov, ledsaget af god sang fra kraftige smukke stemmer, der gav genlyd fra “det gamle skønne Slot i Sæn....”

Den lærde Skole, set fra gården, før branden i 1834. - Hillerød Lokalhistoriske Arkiv.

Musiklæreren var Jacob Nielsen Wiinholt, født ca. 1730, der i folketællingen for Hillerød i 1787 kaldes “Stads Musicant”. Han fik fra 1755 løn fra skolen for at lære egnede disciple at spille på fløjte, violin, bas og fagot.⁵ Han døde den 6. maj 1798.⁶

Skoledagen forløb om sommeren fra kl. 7 morgen til kl. 11, og efter middag fra kl. 13 til kl. 16. I frikvartererne foregik der de vildeste løjer på borde og bænke: slagsmål, hujen, skrigen og spektakler, jo galere jo bedre, og det blev ikke på nogen måde påtalt. Når eleverne om vinteren sloges med brændende tøv fra kakkelovnen, så røgen fyldte klasselokalet, sagde rektor Bendtsen blot

stiltfærdigt: “Dette er jo dog for galt. Jeg under Dem gerne at være muntre, men der er Maade med alting.”

En trist pligt for Paludan var det at skulle synge salmer i Slotskirken. Det var nemlig skolens hverv at stå for kirkesangen på søn- og helligdage samt til barnedåb, bryllupper og begravelser. Og hver søndag morgen begav man sig, iført sorte kjoler, i samlet flok fra skolen til kirken. Kun undtagelsesvis fik han fri, så han kunne gå gennem skoven hjem til sine forældre i Fredensborg.

Efter to år kom Jens Jacob Paludan selv op i “Mesterlectien”, og han fik nu rektor Bendtsen som lærer. Han lærte at sætte pris på Bendtsens elskværdighed, nobelhed og dygtighed, og han skriver, at efter den skærsild, han havde været igennem, befandt han sig nu som lykkelig. Han roser sig af, at han ikke - som så mange andre - videreførte traditionen med at misbruge de yngre elever.

Lykkeligst var dog den fritid, der lå uden for skolens rækkevidde. Hver onsdag eftermiddag og lørdag eftermiddag var skemafri tidsrum, hvor skoledisciplene - der var i alt ca. 35 elever på skolen - kunne færdes rundt om i Hillerød. Her kom forfatteren hos forskellige kammerater, hvoraf han nævner Friedrich (“Fritz”) Nielsen (en søn af stutmesteren og siden selv stutmester), Knud Ørn (en norsk skolekammerat, der siden blev rektor i Skien), Jens Christian Fangel (siden sognepræst i Tikøb) samt en søn af kapellan Michael Platou i Hillerød, der ifølge Paludan “stjal og endte sit liv i Grønland”. Der er tale om Christian Alexander Platau, 1779-1827, ansat ved Den grønlandske Handel.⁷

Blandt deres drengestreger med Hillerødborgerne nævner Paludan en episode, da de lavede sjov med en ikke-identificeret “velmæsket, trivelig Spækhøker”, der boede i en af byens sidegader. Hver sommermorgen stillede spækhøkeren sig på slaget 6 i sin dør, iført rød nathue, grøn nattøje, gule

knæbukser, et stort hvidt forklæde, blå- og hvidstribede strømper og sko med stålspænder. Her stod han så og røg på sin kridtpibe, mens han stirrede på genboens hus med den høje skorsten. Engang lykkedes det latinskoledrengene at låne et sæt af spækhøkerens tøj, og de stoppede så en stråmand ud, iførte ham de lånte klæder og anbragte stråmanden på genboens tag ved skorstenen. Om morgenen lagde de sig på lur, og deres forventninger indfries, da spækhøkeren klokken 6 kom ud og til sin forfærdelse så "sit eget genfærd" på genboens tag!

Om sommeren under hø høsten - fortæller Paludan - kaldtes flere tusinde hoverigørende til Frederiksborg for at slå høet, sprede det, rive det og sætte det i stak. Det var mest unge af begge køn, der i to-tre uger samledes på de store græssletter under Frederiksborg Ladegårds Gods. Når arbejdsdagen under ridefogedens pisk og forvalterens stok var forbi hen under aften, kom der liv og glæde i lejren. Man spiste og drak ved bålene, og også husarerne og piger, karle og de unge skoledisciple fra Hillerød kom ud og deltog i dans, kurtisering, svir og munterhed. Der var nok af øl, mjød og brændevin, og fornøjelserne var ikke altid de uskyldigste, siger forfatteren. Til daglig var latinskoledrenge og bønder ellers arvefjender, idet alle bønder, der vovede sig ind til Hillerød, blev nådesløst drillet af disciplene, der råbte "Mis, mis" efter dem og søgte at komme i slagsmål med dem. Men under hø høsten kunne skoledrengene tage del i fornøjelserne i sværmen af mennesker og i ly af halvmørket.

Friluftslivet tiltrak Paludan. En sommeraften lærte han sig ufrivilligt at svømme. Sammen med nogle kammerater havde han lånt en pram ved Teglgårdssøen, men da han kom op at slås med en af dem, kæntrede prammen, så det var med nød og næppe, at de reddede sig i land. Siden den dag sprang han uforfærdet ud fra postværket ved slusen i Teglgårdssøen, og han svømmede også jævnlig i Slotssøen.

Om vinteren var skøjteløb den foretrukne beskæftigelse. Paludan fortæller, hvordan han engang løb over Slotssøen for at besøge kammeraten Knud Ørn, der boede på den anden side af søen. I halvmørket faldt han i en våge og reddede sig kun op, fordi der lå en skal af gammel is under det tynde lag, der var bristet. Også på “Mosen tæt ved Veien, som gaaer til <Nørre> Herløv” løb de på skøjter, og et tredje skøjtested var “Peer Løys Hul”, en senere afvandet dam uden for Frederiksborg Stutteri, antagelig opkaldt efter en af stutteriets folk. Endelig nævner Paludan, at de løb på skøjter “ude paa Smededammen, som er meget dyb”. Hvilken dam der kaldes “Smededammen”, vides ikke, da navnet ikke er registreret i stednavneoversigterne, men den må ligge i Frederiksborg Slotssogn.⁸ Jævnfør Slotsmenighedens Kirkebog, hvor det er anført, at “en liden Dreng”, Knud Knudsen Schaltz, den 24. maj 1786 fandtes druknet i “Smede Dammen”.

Disciplenes drillerier over for bønderne antog temmelig rå former. Fandt drengene en bondevogn i byen, vendte de den med hjulene i vejret. Eller også spændte de hestene fra, red på dem gennem byen og bandt dem ved en bondevogn i den anden ende af byen. Eller de kunne finde på at fange en musvit og slippe den løs blandt halvfulde bønder inde på et værtshus; når musvitten fløj mod lyset, så det slukkedes, opstod der vild forvirring på værtshuset.

I ferierne, og når der ellers var mulighed for det, gik drengen Jens Jacob hjem til sine forældre, og undertiden havde han en kammerat med. Disse vandringer gennem skov og vang, sommer og vinter, dag og aften, styrkede ham på sjæl og legeme, fortæller han, og de afholdt ham fra demoraliserende samkvem med kammeraterne. På vejen til Fredensborg kunne han efter Porthuset i Stenholts Vang blive udsat for farefulde oplevelser som fx uvane tyre eller store fritgående svin, der gik og åd olden. Og engang løb han ved Stenholts Mølle på

en "Slave", d.v.s. en straffefange, der var undvejet fra Kronborg og lå og filede på sin jernlænke.

En anden gang sendte Jens Jacobs far ham til smeden i Nødebo efter et dørbeslag til den nye præstegård i Asminderød. Drengen lånte en båd ved Skipperhuset og roede over Esrum Sø og bandt båden ved et træ. Hos smeden, der "tillige var Skolemester", blev han godt modtaget og beværtet, men da han skulle ro hjem, var båden væk, og han måtte i tusmørket vandre syd om søen hjem.

Den omtalte smed og skolemester må være skolelærer og kirkesanger Hans Jakob Jensen, der ved folketællingen 1801 var en mand på 40 år, der boede i skolen i Nødebo med sin tredje kone Elisabeth og tre børn i alderen 8-15 år. Allerede ved folketællingen i 1787 findes Hans Jakob Jensen, 28 år, som skoleholder i Nødebo, hvor han bor med sin første kone Marie Bendixen.

Jens Jacob Paludan fortæller, at han blev konfirmeret af kapellan Michael Platou i Hillerød. Ifølge Slotssognets kirkebog skete det i påsken 1796. Michael Platou omtaler han i øvrigt som "en bekiendt Slagsbroder og Drukkenbolt". Jens Jacob kom meget i kapellanboligen hos Platou, fordi han var kammerat med sønnen. Samme Michael Platou, der også var præst ved Hillerød Hospital, boede ved hjørnet af Slotsgade og Møllestræde. Han var født i Damsholte i 1746 og døde i Hillerød den 4. juli 1808, og ifølge andre kilder var han en agtet og begavet prædikant.⁹

Selv om Paludan taler om sit "kjære Frederiksborg", er det gennemgående billede af skolelivet nedtrykkende. Han fortæller om en præst H., der sendte tre sønner til skolen. Det må være Peder Madsen Hoffmann (1736-1797), fra 1773 sognepræst i Kregme-Vinderød, og de tre sønner må være Christian Henrik Ernst Hoffmann, døbt i Kregme 11. 6. 1777, dimitteret fra Frederiksborg 1794, død

1814; Wilhelm Andreas Hoffmann, døbt i Kregme 29. 9. 1780, dimitteret fra Frederiksborg 1796; og Carl Frederik Hoffmann, døbt 4. 11. 1784.¹⁰ Faderen købte et lille hus til dem, møblerede det sparsomt, sendte en gammel pige til at holde hus og en ko til husets forsyning med mælk osv. Men de tre sønner “mislykkedes aldeles som de fleste andre”. Selv betragtede Paludan sig som en af de få heldige, som gik igennem skærsilden uden at blive brændt til skamme, omend ikke ubeskadiget.

NOTER

¹ Adam Anton Frederik Schrøder (1774-1848), født i Slaglille ved Sorø, student fra Frederiksborg 1794. S. V. Wiberg, *Almindelig Dansk Præstehistorie*, 1870-73.

² Kirkebøger og folketællinger i Hillerød og Frederiksborg Slotssogn.

³ Johan Peter Wedel var født i Asminderød i 1767 som søn af degn Nissenius Pedersen Wedel. I 1801 blev han gift i Hillerød med Marie Cathrine Plum, født 1775, en datter af regimentsskriver Claus Plum. S. V. Wiberg, *Almindelig Dansk Præstehistorie*, 1870-73.

⁴ Vedr. Brammer: Johannes Kok, red., *Biskop G. P. Brammers Ungdomsliv*, 1884. - Joachim Henrik Brammer var gift med Susanne Jensen (1782-1867), en datter af slots- og sognepræst i Frederiksborg, senere provst Johannes Jensen, der havde sit virke i Hillerød fra 1791 til 1817.

⁵ Bjørn Kornerup, *Frederiksborg Statsskoles Historie 1630-1830*, 1933, s. 145.

⁶ Slotsmenighedens Kirkebog, Døde.

⁷ F. P. J. Dahl, *Til Bendt Bendtsens Minde*, 1831.

⁸ Både Peer Løys Hul og Smededammen er ukendte for John Kousgård Sørensen, *Danske sø- og ånavne*, 1968-1996.

⁹ Nils Gustafsson, *Det gamle Hillerød Hospital 1726-1866*, 1958, s. 76.

¹⁰ Kirkebog for Kregme Sogn. - F. P. J. Dahl, *Til Bendt Bendtsens Minde*, 1831.

En dårlig togforbindelse

af O. H. Rasmussen

En søndag eftermiddag i sensommeren 1928 var en ung pige, Erna Witt og en ældre bror Max Witt, passagerer i toget fra Helsingør til Hillerød. De skulle tilbage til København og havde valgt at tage rejsen over Hillerød.

Ankommet til Hillerød konstaterede de, at der var et par timers ventetid, inden de kunne fortsætte mod København. Ventetiden besluttede de at udnytte med en rask spadseretur i Hillerød.

Da de kom til Helsingørsgade, blev de mødt med et glad og forundret udbrud: "Jamen, er det ikke Erna Witt, kom endelig med ind og få en sigtekage." Det var skomagermester Niels Peder Rasmussen, der bød dem indenfor i sit hjem i Helsingørsgade 18.

For Erna Witt bragte det barndomsminder frem. For i den ejendom var hun kommet første gang i efteråret 1918, nogle få måneder før 1. verdenskrig sluttede. Hun var dengang knap 13 år og var af sin far sendt væk fra hjemmet i Hamburg for at komme bort fra sult og det kaos, der i øvrigt var i Tyskland. Som datter af en dansk statsborger blev hun, som så mange andre børn af danske forældre i Tyskland, sendt til Danmark, men det var kun hende, der kom til en familie i Hillerød.

Erna Witt kom til familien Handest, som boede i skomager Rasmussens ejendom i Helsingørsgade, hvor Christian Handest drev en blandet forretning som urmager og musikhandler. Forretningen lå til højre for porten, der, hvor Hillerød Stofcenter har forretning i dag. Familien Handest boede i lejligheden, der lå i tilknytning til forretningen.

Erna Witt boede hos familien Handest i knap tre år. Hun gik på Ndr. Banevej Skole og legede bl.a. med skomager Rasmussens børn, hvis yngste søn Orla oftest var den, der førte an i løjerne.

Christian Handest fotograferet foran forretningen i Helsingørgade 18, ca. 1916.

Erna Witt fotograferet 1918 sammen med plejeforældrene Camilla og Christian Handest samt plejesønnen Svend Aage.

Efter hun havde forladt plejeforældrene og Hillerød, kom Erna Witt tilbage til hjemmet i Hamburg, og hun kom senere til at bo hos forældrene i Assens.

Alt imens minderne kom frem over sigtekagen og kaffen hos skomager Rasmussen, kom sønnen Orla hjem og tog livlig del i snakken. Til sidst måtte Erna Witt og hendes bror bryde op. De skulle jo trods alt med toget til København, og her kunne denne lille historie godt slutte - men det gør den nu ikke. For Erna Witt kom tilbage til Hillerød, hvor hun i februar 1929 blev gift med sin barndoms legekammerat Orla. De fik lejlighed i den samme ejendom, hvortil barndoms minderne var knyttet. Der blev de boende resten af deres liv - Orla Rasmussen til sin død i 1987 og "pigen fra Hamburg" til sin død i 1990.

At historien er sand fra ende til anden, kan jeg bevidne, og jeg er den nærmeste til det. For det er mig, der har ført deres gener videre. Og det på grund af en dårlig togforbindelse.

*Orla Rasmussen som 12-årig,
1918.*

Rundt om en morder i Hillerød (3)

Ole Kollerøds slægt, venner og fjender

af Asger Berg

Ole Kollerød på arbejde

Skrædderarbejdet havde Ole Kollerød lært hjemmefra, men som 18-årig rejste han som så mange andre ind til hovedstaden, hvor han blev møllersvend. Her lærte han efter eget udsagn også tyvehåndværket, idet han blev lokket til at stjæle mel fra møllen. Da han havde udstået sin første fængselsstraf, fik han igen job som møllersvend, men efter en arbejdsulykke og en efterfølgende hestevognsulykke i 1826 opgav han for en tid at arbejde som møller. Fra da af tjente han til dagen og vejen ved tilfældigt skiftende arbejde - ærligt eller uærligt - indtil mordet på kusen på Nymølle i 1837.

Først kom han - som han selv fortæller - til at arbejde i Hillerød, "hos in skræddermester der i byen, ves navn var Kalbærre".¹ Det var igennem tre måneder fra august til oktober 1826, at Ole Kollerød arbejdede i Nyhuse for denne skræddermester. Hans navn var Andreas Jørgen Kalberg. Han var født den 18. november 1796 som søn af skræddermester Jonas Kalberg (eller Carlberg) og hustru Johanne, og han var døbt i Slotskirken. Der blev han også den 9. maj 1817 viet til Pernille Kirstine Jørgensdatter (kaldes ved folketællingen i 1834 Poulsdatter). Familien boede siden forskellige steder i byen, indtil skræddermesteren døde den 7. oktober 1852 som fattiglem i Nyhuse, hvor han også blev begravet.²

I de tre måneder i 1826 gik Ole Kollerød rundt i Hillerød med krykke og stok, og han fortæller, hvordan ikke engang hans søskende ville vedkende sig ham, når de mødtes på gaden - fordi han var en straffet person. Da han fik at vide, at politiet i Hillerød kaldte ham "Ole Tyv", blev han rasende, fordi han jo havde udstået sin straf. Han lovede skrædder Kalberg, at enhver, der kaldte ham ved det navn, "ham

skal ieg slaa, saa at hand aldri skal skælde mig ud meer, vem det saa er.” Derefter flyttede han, som omtalt i en tidligere artikel, ud til sin far i Tulstrup eller rettere Nejede, hvor begge arbejdede som skræddere, og efter sit andet fængselsophold i 1827-28 vendte han igen hjem til Hillerød som skrædder, i hvert fald for en kortere periode.

Muligvis beholdt han skræddermester Kalberg som sin fortrolige. I hvert fald fortæller han, at han endnu i foråret 1837 gik hen og beklagede sig over Hillerød politi til en skræddermester i Hillerød, som var hans gode ven, men som han her ikke vil nævne ved navn. Ved den lejlighed lovede Ole Kollerød, at hvis han kunne få fat i politimesterens store, langsnudede “jagthund”, som han benævner en af betjentene, så ville han slå ham over næsen, fordi han kaldte ham for “Ole Tyv”.³

Efter hans tredje strafafsoning 1829-30 var Ole Kollerøds arbejdsmuligheder meget vanskelige. Undertiden havde han lidt skrædderarbejde, og med faglig stolthed skriver han, at han fuldkommen forstod at danne et stykke tøj “som det skal verre efter moden”.⁴ Ellers forsøgte han sig i 1832 som stenhugger i Nyrup ved Esrum, siden som karl på en gård i Sundbyvester og i 1833 som karl på Frydenlund ved Vedbæk. Men arbejdsforholdene blev hver gang spoleret for ham, især fordi politiet i Hillerød efter hans opfattelse lagde ham hindringer i vejen. I 1833-34 lejede han sammen med sin kæreste Sidse Marie Christiansdatter et hus på Karlebo Overdrev, hvor de som tidligere omtalt fik datteren Anne Lisbeth Olsen. Her havde Ole Kollerød sin lykkeligste tid, skriver han.⁵

Karlebo Overdrev hører i dag, nemlig siden 1962, under Hillerød kommune. Det er området ved Kulsviervej. I 1700-tallet havde det henligget udyrket som et ufrugtbart areal under Hørsholms Gods, Karlebo sogn. Det var et overdrev med krat, moser og lyng, som så i 1795 var blevet udstykket i 76 husmandslodder. På grund af den dårlige jord og placeringen mellem Frederiksborgs Store Dyrehave og Grønholt Hegn fristedes nybyggerne herude til at supplere indtægterne ved brændetyveri, kulsvidning og krybskytteri.⁶ Om Ole Kollerød har arbejdet med den slags vides ikke, men han nævner selv, at han i vinteren 1833-34 arbejdede i “kongens skov” sammen med sin svoger Peter Johansen.

Efter datterens fødsel i april 1834 tog Ole Kollerød “tørvearbeid for in jøde i Hillerød”. Denne arbejdsgiver er det lykkedes mig at identificere, idet Ole Kollerød senere i sin levnedsskildring omtaler ham som “jøden Volv”.⁷ I folketællingen for 1834 findes der kun én med dette navn, altså navnet Wulff, nemlig Wulff Flatau. Han var da knap 23 år gammel, boede i Slotsgade nr. 27 og bestyrede her købmandshandelen for sin mor Sara Cohen (Cohn), der var 46 år og enke efter købmand Mendel Cohn, død 11. juni 1831. Til samme husstand hørte i 1834 også Sara Cohns mor, den 75-årige Mine Levy.

Købmand Wulff Fabian Flatau var søn af Sara Cohns første ægteskab, med Fabian David Flatau, som var født ca. 1784 i Flatow i Vestprøjsen og var indvandret til Danmark, hvor han fik opholdsbevilling den 19. oktober 1810. Han nedsatte sig som købmand i Hillerød og senere i Frederikssund, hvor han døde allerede i 1814. Den 30. januar 1811 havde han giftet sig med Sara Levy, købmandsdatter fra Hillerød, og den 9. oktober 1811 var sønnen Wulff blevet født i Hillerød. Først efter 1843 flyttede Wulff Flatau fra Hillerød. Han døde i Julstrup den 12. oktober 1890.⁸

Ole Kollerød havde altså ærligt arbejde med tørvegravning, men han mistede efter kort tid pladsen hos Wulff Flatau, fordi “det brende io for ham med alt, vad hand havde, saa at hand knapt kunde skiulle sig selv, langt mindre give mig arbeide meer”.⁹ Der er tale om den store bybrand i Hillerød den 10. maj 1834, forårsaget af noget fyrværkeri ved en privat fest hos distriktslæge Ewersen. At Wulff Flatau og hans mor led store tab ved branden bekræftes af andre kilder.¹⁰

Også for Ole Kollerød selv betød ildebranden tab, idet han ud over jobbet mistede “to skæpper ruemel, som der lagde hos min moder og skulde bages til brød. Men da der kom ild i byen, saa brende det for min forældre med, og det saaledes at di maatte gaa nøgene derfra.”¹¹ På det tidspunkt boede Ole Kollerøds moder og stedfader i ejendommen nr. 129A, som lå sidst i “Rækken” ved Torvet (svarende til Kannikegade i dag).

I den følgende tid tiltog Ole Kollerøds kriminalitet. I september 1834 tog han med sin kæreste Sidse til København, og han redegør i erindringerne for en række tyverier i de næste par år. Ind imellem sad han arresteret i mange måneder, men det

lykkedes ham også flere gange at flygte fra arresten. Som et eksempel på hans “uærlige arbejde” kan der fortælles om et indbrud ved Freerslev i oktober 1835.

Ole Kollerød søgte efter et indbrud på Stenløse Mark tilflugt hos husmand og hønsekræmmer Johan Diderik Jensen i Store Lyngby. Denne fik nogle tyvekoster for ulejligheden. Johan Diderik Jensen, der selv tidligere var dømt for både tyveri og vold,¹² fik en dag flere gæster, idet der kom et par af Ole Kollerøds bekendte fra Karlebo Overdrev på besøg. Den ene bekendt, Christopher Frederiksen,¹³ foreslog, at de sammen med Ole Kollerød skulle bryde ind hos en gårdmand ved navn Mads Hansen på Freerslev Mark, som for nylig skulle have fået udbetalt 1500 daler. Den anden bekendt, John Hansen, ville ikke være med, men foreslog så, at en tredje bekendt fra Karlebo Overdrev, Niels Andersen Bjørn, skulle have tilbudet.¹⁴

Ole Kollerød og Christopher Frederiksen stjal hver en hest på Skævinge Mark og red til Freerslev Overdrev, hvor Frederiksen for nylig var flyttet ind hos “skollelærren”. Hestene lod de så gå hjem. Den omtalte skolelærer er ifølge politipapirene Christian August Servius Schou, der var lærer i Harløse, men altså ejede huset på Freerslev Overdrev, som i øvrigt brændte året efter.¹⁵

Hos Christopher Frederiksen lagde Ole Kollerød og han en plan for indbruddet, og på det aftalte tidspunkt stødte Niels Andersen Bjørn til. Først drak Ole Kollerød sig mod til i brændevin, og da det var blevet mørkt, gik de tre til Mads Hansens gård. De havde en lygte med, som de havde lånt af Johan Diderik Jensen, og de var bevæbnede med knipler og en sabel, som ligeledes var lånt af Jensen. Hos Mads Hansen begyndte de at bryde ind ad et vindue, men da konen derinde vågnede og begyndte at råbe op, bad Ole Kollerød hende om at lukke døren op, da de var “politie fra Hillerød”, som kom for at efterse Mads Hansens penge, fordi der var mistanke om, at det var falske penge. Lukke op ville den bange kone dog ikke, og derfor brød Ole Kollerød og Niels Andersen Bjørn selv døren op, mens Christopher Frederiksen blev udenfor og holdt vagt.

Det viste sig, at konen, der havde et diende barn, var alene hjemme. Da hun påstod, at pengene var sat på rente, gennemsøgte Ole Kollerød alle husets gemmer uden at finde den store sum. Men alt af værdi stjal han og de andre to, og det var

efter hans egen oplysning 3 daler, en sølvbeslagen tobakspibe, tre af mandens trøjer med sølvknapper, seks veste med sølvknapper og én uden, et par blå benklæder, et skørt, en guldhue, en ny skjorte, 5 alen blåt klæde, 30 alen lærred, fire lagner, et blåt drejlssegeomhæng og en silkehue med silkebånd. De tre tyveknægte løb så over markerne hjem til Christopher Frederiksens bopæl, hvor de delte byttet. Ole Kollerød, der var godt våd efter at være faldet i en tørvegrav undervejs, fik størsteparten. Den store bylt slæbte han i første omgang med sig til hønsekræmmeren i Store Lyngby. På vejen var han nær blevet overrasket af den bestjålne mand, Mads Hansen, der kom ridende med to andre mænd. Heldigvis for Ole Kollerød havde han netop lagt sig for at hvile lidt i grøften, så han blev ikke opdaget. I de følgende måneder solgte han meget af sit udbytte fra indbruddet ved Freerslev.

Når Ole Kollerød i 1840 så detaljeret beskriver sine mange tyverier og øvrige forbrydelser, må det bl. a. ses i sammenhæng med, at han allerede havde lagt kortene på bordet over for myndighederne. Han havde gjort sig klart, at dødsstraffen ventede ham, og i en vis forstand længtes han - der flere gange havde villet begå selvmord - efter at få det hele overstået. I juridisk forstand ville han ikke forsvare sig eller stikke noget under stolen. At han moralsk og menneskeligt forsvare sig i sin beretning om sin ulykkelige skæbne, er en anden sag.

(Fortsættes)

NOTER

- ¹ Ole Pedersen Kollerød, *Min Historie*, udg. Else Margrethe Ramsy, Foreningen Danmarks Folkeminder, 1978, s. 99. Herefter kaldt *Min Historie*.
- ² Afsluttet bygges på Hillerøds og Frederiksborg Slotsogns kirkebøger og folketællinger.
- ³ *Min Historie*, s. 200.
- ⁴ *Min Historie*, s. 139.
- ⁵ *Min Historie*, s. 158.
- ⁶ C. Christensen, *Hørsholms Historie fra 1305 til 1875, 1879*, fotografisk genoptryk 1976, s. 325f. - A. H. Brandt, *Træk af Karlebo Kommunes historie*, 1970, s. 40ff.
- ⁷ *Min Historie*, s. 201.
- ⁸ Ud over folketællingslisterne m.v. bygger dette og det foregående afsnit på oplysninger, der i 1997 venligt er blevet stillet til rådighed af Wulff Flatau tipoldesten, fuldmægtig Kurt Wulff Flatau, Niverød.
- ⁹ *Min Historie*, s. 201.
- ¹⁰ I Hill. Købsteds Bygningsafgiftsregnskab 1829-40 (1 pakke, RA) er der en liste "Opmaalings Forretning over de Forandringer som ere foregaaede ved Bygninger i Hillerød Kiøbstad i sidste Halvjaar 1834": heri nævnes bl.a. matr. 27, Eier: Kiøstmand Mendel Cohns Enke: "Alt afbrændt". Det var deres bolig i Slotsgade.
- ¹¹ *Min Historie*, s. 161.
- ¹² Hillerød Byfoged og Frederiksborg Birks Strafferegister 1811-87, LA. Dømt for skovtyveri i 1820 og for voldeligt overfald i 1834. - Johan Diderik Jensen er if. folketællingen for Lille Lyngby sogn i 1834 født ca. 1789; han er gift med Ane Nielsdatter.
- ¹³ Christopher Frederiksen, parcellist på Karlebo Overdrev, er if. folketællingen for Karlebo sogn 1834 født ca. 1797; han er i 1834 gift med Dorthe Lovise Petersen. - If. Hillerød Byfogedarkiv, Frb. Birk, Fortegnelse over de for Forbrydelser tiltalte Personer, 1836, er Christopher Frederiksen, født i Gjørlose, 38 Aar gammel, af god Optragelse, tiltalt for Mordbrand, arresteret d. 23. juni 1836 og Justitsaction anlagt den 17. sept. samme Aar. 20. Dec. 1836 frifundet for videre Tiltale. If. Hillerød Byf. & Frb. Birk, Afd. B, Politiprotokol for Birket 1836-37 (retten sat 22. juni 1836) drejer det sig om et hus i Freerslev beboet af indsidder Christopher Frederiksen., men ejet af skolelærer og kirkesanger Schou af Harløse. Brænden omtales også antydningvis af Ole Kollerød, *Min Historie*, s. 184, idet han fortæller, at skolelæreren ville have Christopher Frederiksen til at brænde huset af, for at han kunne få udbetalt assurancesummen.
- ¹⁴ John Hansen, parcellist på Karlebo Overdrev, er if. folketællingen for Karlebo sogn 1834 født ca. 1805; han er enkemand og har en husholderske. - Mads Hansen, gårdmand i Freerslev, er født ca. 1791 if. folketællingen 1834, kirkebøgerne og lægderullen for Nørre Herlev sogn. Han blev som ungkarl viet i Nørre Herlev Kirke d. 18. 3. 1829 til enken Ane Kirstine Olsdatter, født ca. 1792. Hun var tilgæst sognet i 1814 fra Ølsted som Anders Pedersens hustru. Denne Anders Pedersen, født i Ølsted som søn af husmand Peder Larsen, tilgik i 1814 som tjenestekarl Nørre Herlev sogn fra Store Haveløse og døde som gårdmand i Freerslev d. 26. 6. 1828. Hans enke medbragte tre døtre i det nye ægteskab med Mads Hansen, hvoraf den yngste, Ane Gjertrud Andersdatter, var knap 7 år i 1835. Der var ingen børn i hendes nye ægteskab, så noget tyder på, at hendes "diende barn", som Kollerød omtaler, er en fejlluskning. I 1840 er de flyttet fra Nørre Herlev sogn. - Niels Andersen Bjørn, indsidder på Karlebo Overdrev, er if. folketællingen for Karlebo sogn 1834 og Hillerød Byfoged og Frederiksborg Birks Strafferegister 1811-87 født i Karlebo ca. 1795; han er ungkarl. Omtales nærmere i senere artikel.
- ¹⁵ Christian August Servius Schou (1796-1881), født på Fyn, lærer 1819 fra Brahetrolleborg, lærer i Harløse, Tjæreby sogn 1833-42, siden i Gudhjem og Skørpinge, og siden institutbestyrer i Ringsted. Boede til sidst på Lyngby Teglværk, Kongens Lyngby sogn, og døde på Lyngby Sygehus d. 31. 10. 1881. Gift med Louise Thomine Hagedorn, døbt d. 5. 9. 1804 i Sors, død d. 5. 3. 1883 i Slangørup. Schou har skrevet om skolevæsen og landvæsen (Erslews forfatterleksikon). - Ved folketællingen 1834 boede han i skolen i Harløse, Tjæreby sogn.

GENERALFORSAMLING

Lokalhistorisk Forenings ordinære generalforsamling
afholdes Tirsdag den **31. marts 1998 kl. 19.15**
på Biblioteket, Bakkegade 23.

Dagsorden i henhold til lovene:

1. Valg af dirigent.
2. Årsberetning for 1997.
3. Forelæggelse af regnskab for 1997.
4. Fastsættelse af kontingent for 1998.
5. Valg til bestyrelsen.

Efter tur afgår Inge Elsøe, Per Andersen
og Jørgen Berner.

Alle er villige til genvalg.

6. Valg af suppleant til bestyrelsen.
7. Valg af revisor og revisorsuppleant.
8. Forslag fra medlemmerne.
9. Eventuelt.

Efter generalforsamlingen fortæller Ole Blåkilde,
formand for Lokalhistorisk Forening for Alsønderup
og Tjæreby sogne om

**»Foramlingshusenes historie og betydning
med udgangspunkt i et 100-års jubilæum«.**

Postbesørget blad
(0900KHC)
51387

GRAFISK CENTER HILLERØD

Trollesmindealle 9 • 3400 Hillerød • Tlf.: 48 24 27 00 • Fax: 48 24 27 04

- BROCHURER
- KATALOGER
- ÅRSBERETNINGER
- PLAKATER
- TIDSSKRIFTER
- BØGER
- FIRMAPAPIRER